

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2016/2.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **KLEINE ECHO'S VAN HET GROOT LAWAAI.
OVER HET PROZA VAN GASTON DURNEZ**

“Waar hij vandaan kwam, wisten wij niet. Hij zei niets, praatte niet met mensen. Hij keek uit rode oogranden recht voor zich uit, alsof hij de lange weg zag die hij nog moest lopen.” Deze zinnen komen uit *De bolhoed van mijn vader*, een boek met jeugderinneringen van journalist Gaston Durnez. De man waarvan sprake is geen Syriër of Afghaan, maar een “tjoolder” of “zereloper” zoals ze opdoken in het Asse van zijn jeugd. Daar ging de driejarige Wervikzaan bij zijn tante Finne inwonen. Sporadisch dook er een Congolese snoepverkoper op, maar deze barveotse zwervers waren arme Vlamingen. Het Brabantse Asse bij Brussel was nog geen forenzen-gemeente. Het was een landelijk dorp dat door een “boerentram” met de hoofdstad was verbonden. Deze twee polen, grootstad en platteland, geven de herinneringen van Durnez spanning en vorm.

Gaston Durnez werd in 1928 in het door de Eerste Wereldoorlog geteisterde West-Vlaamse Wervik geboren. Waarom hij Gaston werd gedoopt

en niet door zijn royalistische vader naar koning Leopold werd vernoemd, zoals het de gewoonte was bij de zevende zoon in een groot gezin, komt de lezer niet te weten. De belevenissen van zijn tante Meter Mie vormen een sterk verhaal. Marie Mestdag was een bijzondere vrouw. Haar vaardigheid met naald en draad bezorgde haar werk in het atelier van stoffenwinkel Au Soleil op de Brusselse Kolenmarkt, nu een bekend café. Getrouwd met een oorlogs-invalide die “van het gas gepakt was” en al spoedig overleed, gaf Mie blijk van veel wilskracht en standvastigheid. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was zij actief in het verzet. Deze familietak was naar Laken verhuisd, dicht bij het koninklijk paleis. Hun Brabantse taal kreeg een Frans parfum. Ze waren, met een Brussels gezegde, “*bilingues dans les deux langues*”. Hun stadse prestige bij de verwanten uit Asse was niet gering. Als vader Durnez in Laken op bezoek kwam, had hij zijn arbeiderspet voor een bolhoed geruild. Toen de buurt werd gebombardeerd, zagen Meter Mie en haar kinderen zich verplicht naar de ouderlijke woning in Asse terug te keren. Een voorlopig onderdak in het hovenierspaviljoentje van het koninklijk park kon niet, vond de in Laken achtergebleven koningin Elizabeth: “*Ah non, si je commence avec ça, cela n’a plus de fin.*”

Durnez kijkt naar een verdwenen wereld met de kinderogen van weleer en een fijn gevoel voor het treffende detail dat de tekenaar in hem verraadt. Het volkscafé De Tempel riep in de verbeelding van de knaap zowel Bijbelse tafereelen als duistere associaties met de geheimzinnige vrijmetselarij op. De naam kon ook ontsproten zijn aan het brein van de tegendraadse herbergier, die zijn zaak uitbaatte in de schaduw van de dorpskerk. Durnez is altijd een humorist geweest in de ernstige betekenis van dat woord. Zijn humor kan vrolijk en soms zelfs wat schamper zijn, maar behoudt steeds zijn diepmenselijke en emotionele karakter. Humor ontstaat bij hem vanuit een nieuwe verrassende blik op een pijnlijke werkelijkheid. Humor moet de dreigende ontmoediging en het pessimisme een stapje voor blijven.

Zijn kinderjaren zijn de jaren van een diepe economische crisis en een wereldoorlog. De oude verhalen over stroperij, schaarste en honger zijn nog niet vergeten. Het landelijke Asse kent, in de schaduw van de grootstad, nog zijn laatste marktzangers, zijn duivenmelkers, zijn kluizenars

en zijn trekhonden. Een hond, achtergelaten door oprukkende Britse soldaten, en zijn favoriete hazewind, die vader voor een mooie som zou verkopen, wekken bij Durnez grote vertedering op, weliswaar in het besef dat er in deze boerendorpen nog geen plaats was voor hondenkapsalons. Deze “jongens op vier poten” zijn trouwe en levenslustige spelmakkers. Over zijn seksuele ontwaken is Durnez zeer discreet, maar als twee vroegrijpe Assenaren op een dag verdwenen zijn, hangt er bij hun terugkeer “iets vreemds en zwoels” in de dorpslucht, iets “waarvoor de ouderen woorden gebruikten waarvan je de inhoud maar niet kon raden”.

Hoe de jonge Durnez zich met de hulp van een studiebeurs de vaardigheid van stenograaf eigenmaakte, wat een opstap bleek naar de journalistiek, kwam al aan bod in *Vroeger waren wij veel jonger* (Lannoo, 2008). Hier vertelt hij over zijn omzwervingen in Brussel nadat hij zijn eerste baantje was verloren, wat hij niet aan zijn ouders durfde vertellen. Brussel scherpt ook zijn Vlaamse bewustzijn aan. Zijn liefde voor de moedertaal valt bij deze aanhanger van kardinaal Cardijn en zoon van een Daensbewonderaar niet te scheiden van zijn streven naar sociale ontvoogding. Zijn destijds bekroonde en in 2015 heruitgegeven reportage over de mijnramp in Marcinelle (8 augustus 1956), *Mannen met zwarte gezichten*, is daar een overtuigend bewijs van. En Durnez observeert met scherpe blik. De “stokagent” (hulpagent met als attribuut een wapenstok) uit het naburige dorp Wemmel die in Molenbeek een kruidenierszaak opent, is op weg naar een milde verbeulemansing (verfransing). Het verhaal van de louche Antwerpenaar met zijn geheimzinnige koffer vol geld, lijkt op een kleine remake van *De vulgaire geschiedenis van Charelke Dop* (1923) van Ernest Claes. Zijn neven en nichten hadden hem toen al het veelzeggende Brusselse deuntje aangeleerd: “*Petits oiseaux, in 't Vloms zijn da klaan vogelkes, / Venez ici, in 't Vloms is da kom ie / Manger du pain, in 't Vloms is da bruid ete / Et puis chanter, in 't Vloms 'k hem het vergete.*”

Dichters waren er ook in Asse. Vanaf 1938 en gedurende de Tweede Wereldoorlog verbleef de bekende dichter Wies Moens in het Brabantse dorp, maar de bescheidener dichters die de jonge Gaston Durnez zich herinnert, zijn tante Finne, die zich de drakerige taal van het negentiende-eeuwse toneel

had eigengemaakt, en een dichtende overbuur die als “dwangbeveldrager van Assche” ontegensprekelijk een notabele in het dorp was. Durnez merkt op dat de Vlaamse literatuur – en dus ook zijn eigen eerste schrijfsels – krioelde van zwerfers en landlopers. De aanwezige sociale dimensie raakte, met de opneming van deze arme helden in het rijk der hemelen, voorspelbaar afgezwakt of toegedekt. “Je kreeg de indruk dat literatuur als de lampionnen op een kerstboom was”, schrijft Durnez. Grote vertellers als Claes en Timmermans gingen hier niet geheel vrijuit, en hun epigonen al helemaal niet. Gerard Walschap en later Louis Paul Boon zullen het sociale bewustzijn dat in de familie van Durnez niet ontbrak, nog aanscherpen. Maar het waren vooral etsers en schilders als Frans Masereel en Eugène Laermans die hem leerden dat kunst behalve dromen ook goed uit je ogen kijken betekende, zodat je geen dupe werd: “Ik zag hoe kunst de armoe schilderachtig kon maken. Armoe kon er zo rijk uitzien! Een neerhof met een mesthoop in het midden kon prachtig passen in een salon.”

Gaston Durnez is geen schilder of tekenaar geworden, maar journalist, en een pionier van het cursiefje, zoals de column of blog vroeger, op een bescheidener wijze, werd genoemd. Geen wonder dat *De bolhoed van mijn vader* afsluit met een hommage aan de vergeten journalist Johan de Maegt, “het type van de literair bevlogene krantenman die zijn beroep als een ware roeping beleefde. Zonder daar grote woorden voor te gebruiken.” De “Hoekskens” van De Maegt wekten ook bij Louis Paul Boon de neiging om “de wereld in stukjes te vangen”. Gaston Durnez blinkt uit in kleine navrante portretten of in de weergave van het voorval dat een hele wereld schetst. Het zijn “kleine echo’s van het groot lawaai”, zoals het miniverhaaltje over de verplichte collectieve oppoetsbeurt van de dorpsstraat voor de doortocht van een hooggeplaatste Duitse militair. De opwindende leverde een Duitser “zonder snor” op, en hij was in geen tijd om de hoek van de straat verdwenen. Het zijn vaak details die in het geheugen van de lezer blijven hangen. Toen de oorlog de mensen verplichtte zuinig op hun schoenen te zijn, kochten jongens als Gaston “ijzeren halve maantjes” om hun schoeisel te verstevigen. Hun stappen klonken als een parodie op het geluid van Duitse laarzen. “Het was in die dagen

een groot jongensplezier om met fikse stap en klinkend ijzer door de middengang van de kerk naar voren te lopen.” We willen het graag geloven.

JOHAN DE HAES

GASTON DURNEZ, *De bolhoed van mijn vader*, Polis, Antwerpen, 2015, 204 p; *Mannen met zwarte gezichten*, Linx+, Brussel, 2015, 142 p.

Van Durnez is in 2015 ook *Het ABC van Gaston Durnez* verschenen bij Abimo, een alfabetboek voor kinderen.